

บทวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมผ่าน “โวหาร” ในนวนิยายเรื่อง “ลูกอีสาน”

An Analysis of Social and Cultural Reflections through Rhetorical Devices in the Novel Luk E-san

สำราญ ชูระตา¹

Samran Dhurata

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมชาวอีสานผ่านการใช้ “โวหาร” ในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ของคำพูน บุญทวี ซึ่งถือเป็นวรรณกรรมสำคัญที่บันทึกสภาพสังคม ความเชื่อ และบริบทวัฒนธรรมของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ช่วงก่อนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของไทย การศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบวิเคราะห์โวหาร 6 ประเภทตามแนวคิดของวิเชียร เกษประทุม ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร อุปมาโวหาร และอธิบายโวหาร เพื่อตรวจสอบว่า กลวิธีทางภาษาเหล่านี้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความจริงของวิถีชีวิตอย่างไร

ผลการวิเคราะห์พบว่า โวหารแต่ละประเภทช่วยขยายภาพชีวิตชนบทอีสานอย่างลุ่มลึก ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความเชื่อ เช่น บรรยายโวหาร เผยให้เห็นสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้ง การดิ้นรนเพื่อยังชีพ และรูปแบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พรรณาโวหาร สร้างอารมณ์ร่วมและภาพทางสุนทรียศาสตร์ที่สะท้อนรสนิยม ความงาม และความยากจนของตัวละคร เทศนาโวหารปรากฏผ่านคำสอนของพ่อแม่และหลวงพ่อบรรยาย แสดงระบบคุณธรรมจริยธรรมพื้นบ้านที่ยึดโยงกับธรรมชาติและศาสนา สาธกโวหาร ใช้เรื่องเล่า บรรพบุรุษเป็นอุทาหรณ์เพื่อปลูกฝังค่านิยมด้านความเพียรและศักดิ์ศรี อุปมาโวหาร ช่วยสร้างความหมายใหม่ให้ประสบการณ์ชีวิต โดยเปรียบเทียบความรู้สึกกับสิ่งของพื้นบ้าน และอธิบายโวหาร ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น เช่น การทำอาหาร การประกอบอาชีพ และพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ : บทวิเคราะห์, ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม, โวหาร, นวนิยายเรื่องลูกอีสาน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

Assistant Professor Dr. of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University,

E-mail : samran.tt@bru.ac.th

Abstract

This article examines the social reflections and cultural of Isan people through the use of rhetorical devices in *Luk Isan*, a novel by Kampon Boontawee, a significant literary work that documents the social conditions, beliefs, and cultural contexts of rural communities in Northeastern Thailand before the development of Thai infrastructure. The study adopts an analytical framework comprising six types of rhetoric as proposed by Wichian Ketpratum, which are descriptive, narrative, hortatory, illustrative, simile-based, and expository rhetoric. The purpose is to investigate how these linguistic strategies function in conveying the realities of everyday life.

Findings indicate that each rhetorical type contributes distinctively to a multifaceted portrayal of Isan rural life, encompassing economic, cultural practices, and beliefs. Descriptive rhetoric delineates arid landscapes, subsistence struggles, and kinship structures. Narrative rhetoric generates affective resonance and aesthetic imagery that reveal characters' tastes, values, and material deprivation. Hortatory rhetoric, articulated through parental and monastic teachings, foregrounds indigenous moral systems rooted in nature and religion. Illustrative rhetoric invokes ancestral narratives as moral exemplars, reinforcing perseverance and dignity. Simile-based rhetoric reframes lived experiences by linking emotions to familiar rural objects, thereby producing new layers of meaning. Lastly, expository rhetoric systematically conveys local knowledge, including culinary practices, occupational skills, and ritual procedures.

Keywords: An Analysis, Social and cultural Reflections, Rhetorical Devices, the Novel *Luk E-san*

บทนำ

นวนิยายมิได้เป็นเพียงศิลปะแขนงหนึ่งที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์ความจรรโลงใจผ่านสุนทรียะทางภาษาเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่สะท้อนภาพความเป็นจริงของสังคมในแต่ละยุคสมัย การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ และประสบการณ์ของกวี หรือนักเขียน ล้วนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างแยกไม่ออก เนื้อหาในนวนิยายจึงทำหน้าที่บันทึก และนำเสนอพลวัตการดำรงชีวิตของผู้คนผ่านกลวิธีการประพันธ์โวหาร ซึ่งเปลี่ยนนวนิยายให้กลายเป็นพื้นที่ทางปัญญาที่ฉายภาพปัญหาสังคม ความเหลื่อมล้ำ และค่านิยมที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน (อุเทน พรหมแดง, 2566 : 23)

เมื่อกล่าวถึงนวนิยายที่สะท้อนอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวอีสานได้อย่างแจ่มชัด นวนิยายเรื่อง **"ลูกอีสาน"** ของ **คำพูน บุญทวี** ถือเป็นผลงานที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง โดยถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2519 และประสบความสำเร็จอย่างสูงด้วยการได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ และต่อมาได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปี พ.ศ.2522 ซึ่งนับเป็นนวนิ

นิยายเรื่องแรกที่ได้รับรางวัลอันทรงเกียรตินี้ ความโดดเด่นของเนื้อหาทำให้ได้รับการดัดแปลงเป็นภาพยนตร์โดยบริษัท ไฟว์สตาร์โปรดักชั่นใน พ.ศ.2525 รวมถึงได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศและถูกบรรจุเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตลอดจนได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งใน 100 หนังสือดีที่คนไทยควรอ่าน สถานะของลูกอีสานจึงเปรียบเสมือนหมุดหมายสำคัญที่ใช้อธิบายตัวตนและความเป็นไปของสังคมอีสานผ่านเรื่องเล่า (เนินนิมมาน ยอดเมือง และชัยรัตน์ พลมุข, 2567 : 152)

คำพูน บุญทวี (2550 : 7) กล่าวว่า นวนิยายลูกอีสานนี้ เป็นเรื่องจริงอิงนิยายของครอบครัวตนเอง และเพื่อนบ้านที่ประสบภัยแล้งและความอดอยากปากแห้งในสมัยนั้น ผู้เขียนซึ่งเป็นชาวอีสานโดยกำเนิด ได้นำประสบการณ์ตรงเมื่อกว่าสามทศวรรษก่อนมากลั่นกรองเป็นเรื่องราวจำนวน 36 ตอน โดยใช้กลวิธีการเล่าเรื่องผ่านสายตาของ "เด็กชายคุณ" ตัวละครเอกที่เติบโตในชนบทของจังหวัดอุบลราชธานี เนื้อหาของนวนิยายฉายภาพการต่อสู้อย่างทรหดของผู้คนท่ามกลางสภาพภูมิศาสตร์ที่แห้งแล้งและความแปรปรวนของธรรมชาติ การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดนี้สอดคล้องกับหลักปรัชญาในการพึ่งพาตนเองและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างเกื้อกูล (อุบลวรรณ สายทอง และคณะ, 2565 : 160)

ความโดดเด่นของนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน อยู่ที่กลวิธีการนำเสนอเรื่องราวผ่านการเลือกสรรถ้อยคำและการพลิกแพลงภาษา เพื่อสร้าง "ภาพในใจ" ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่าน การใช้โวหารในลูกอีสานจึงมีลักษณะเฉพาะตัวที่ช่วยขยายความหมายจากภาษาตามตัวอักษรไปสู่การสร้างอารมณ์สะท้อนใจ และความรู้สึกร่วม ทำให้ผู้อ่านสามารถสัมผัสได้ถึงรสชาติของชีวิต ความรื่นรมย์ และความขมขื่นที่แฝงอยู่ในวิถีอีสานได้อย่างชัดเจน การเลือกใช้ภาษาถิ่นและคำเปรียบเปรยจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยต่อยอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น (พงศ์ศักดิ์ สังขิกัญญู, 2564 : 45)

ความสำคัญของ "ลูกอีสาน" ในเชิงสังคมวิทยามานุษยวิทยา คือ การทำหน้าที่เป็นบันทึกทางวัฒนธรรมที่รวบรวมเกร็ดชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างครบถ้วน ตั้งแต่ความผูกพันในระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ ไปจนถึงองค์ความรู้เรื่องพืชพรรณ และการดำรงชีพ เช่น วิธีการล่าสัตว์ ศิลปะการประกอบอาหาร และงานหัตถกรรมพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้คือประจักษ์พยานของความคิดสร้างสรรค์และการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งคำพูน บุญทวี ได้ถ่ายทอดผ่านลีลาการเขียนที่ตรงไปตรงมาแต่แฝงด้วยความเป็นสากลทำให้นวนิยายเรื่องนี้ยังคงทรงคุณค่าต่อการศึกษา สังคม และวัฒนธรรมอีสานจวบจนปัจจุบัน

การศึกษาบทวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมผ่าน "โวหาร" ในนวนิยายเรื่อง "ลูกอีสาน" ของ คำพูน บุญทวี มิใช่เพียงการวิเคราะห์ความงามทางวรรณศิลป์เท่านั้น หากแต่เป็นการทำความเข้าใจเครื่องมือทางภาษาที่ทำหน้าที่ฉายภาพ "สังคม" ของวิถีชีวิตชาวอีสานอย่างลึกซึ้ง งานประพันธ์ดังกล่าวได้บันทึกพลวัตการดำรงชีวิตที่ต้องเผชิญหน้ากับสภาวะความยากจนและการต่อสู้อย่างทรหดกับข้อจำกัดทางธรรมชาติ โดยเฉพาะความแห้งแล้งที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจฐานราก นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดโครงสร้างทางสังคม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมชุมชนที่ยึดโยงผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันท่ามกลางวิกฤตการณ์ต่าง ๆ (อุบลวรรณ สายทอง และคณะ, 2565 : 162)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้เขียนจึงมุ่งสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบของโวหารที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ของคำพูน บุญทวี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อจำแนกประเภทของโวหาร วิเคราะห์ความหมาย และทำความเข้าใจบริบทการใช้งานของถ้อยคำโวหารที่สะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านวรรณศิลป์ที่สะท้อนภาพแทนของสังคมอีสาน และเพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

บทวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวิถีชีวิตผ่าน “โวหาร” ในนวนิยายเรื่อง “ลูกอีสาน”

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556 : 1134) ให้ความหมายว่า โวหาร หมายถึง ชั้นเชิง หรือสำนวนในการแต่งหนังสือ หรือการพูด โวหาร คือ การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง เป็นการแสดงข้อความมาในทำนองต่างๆ เพื่อให้ ข้อความได้นัยความที่เรียบเรียงอย่างดี มีวิธีการ มีชั้นเชิงและมีศิลปะเพื่อสื่อให้ผู้รับสารรับสารได้ อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนและลึกซึ้ง รับสารได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารเหมาะสมน่าฟัง ในการเขียน เรื่องราวอาจใช้โวหารต่างๆ กัน แล้วแต่ชนิดของข้อความ นวนิยายเรื่องลูกอีสานมีหลากหลายโวหาร ผู้ศึกษานำมาวิเคราะห์ 6 โวหาร ตามลำดับ ในการวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวิถีชีวิตผ่าน “โวหาร” ในนวนิยายเรื่อง “ลูกอีสาน” ผู้เขียนใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ของ วิเชียร เกษประทุม (2558 : 120–121) ซึ่งแบ่งโวหารออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. บรรยายโวหาร คือ โวหารที่เล่าเรื่อง บอกเล่า หรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ไปตามลำดับเหตุการณ์ เพื่อบอกให้รู้ว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน และอย่างไร โดยใช้ภาษาง่าย ๆ อย่างตรงไปตรงมา
 2. พรรณนาโวหาร หรือการเขียนเชิงพรรณนา คือ โวหารที่กล่าวเป็นเรื่องราวอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังนึกเห็นภาพ และเกิดจินตนาการ โดยใช้ถ้อยสำนวนภาษาที่ไพเราะบรรเจิดบรรจง
 3. เทศนาโวหาร คือ สำนวนเขียนที่เป็นไปในลักษณะแนะนำสั่งสอนอย่างมีเหตุผล เพื่อชักจูงให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังเห็นตาม หรือปฏิบัติตาม
 4. สาธกโวหาร คือ การยกตัวอย่างมาอ้างให้เห็น เพื่อให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น ซึ่งตัวอย่างที่ยกมาอาจเป็นนิทาน เรื่องราวหรือเหตุการณ์ก็ได้
 5. อุปมาโวหาร คือ สำนวนเขียน หรือพูดที่กล่าวถึงเรื่องราวโดยยกสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบประกอบเพื่อให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น
 6. อธิบายโวหาร หรือการเขียนเชิงอธิบาย คือ การเขียนบอกหรือชี้แจงถึงขั้นตอนในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่กล่าว
- ต่อไปนี้เป็นบทวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวิถีชีวิตผ่านโวหาร 6 ประเภท ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ลูกอีสาน” ตามลำดับต่อไปนี้

1. **บรรยายโวหาร** คือ โวหารเล่าเรื่อง บอกเล่า หรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ไปตามลำดับเหตุการณ์ เพื่อบอกให้รู้ว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ และทำอะไร โดยใช่วิธีการง่าย ๆ อย่างตรงไปตรงมาจากนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ปรากฏบรรยายโวหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“เมื่อถึงทุ่งนาพ่อบอกว่างูสิงชอบลงจากเพี้ยไม้มาตากแดดในตอนเช้าตรู่กับตอนเย็น แสงแดดอ่อน ๆ บางทีมันก็ขึ้นจากรูเพราะมันหนีภัยลงไปอยู่ในรูก็มี ไม่นานนัก พ่อก็พบงูสิงอยู่บนเพี้ยไม้ต้นข่อยข้างจอมปลวก คุณตามเข้าไปใต้ต้นข่อย 2 ต้น เงยหน้าขึ้นไปเห็นท้องงูสิงเป็นแสงสีขาวปนแดงเปล่งรัศมีออกมา” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 20)

จากตัวอย่างดังกล่าว เนื้อหาบรรยายถึงฉากทุ่งนา ซึ่งมีจอมปลวก และต้นข่อย 2 ต้น ที่ให้ความรู้สึกสมจริง และเห็นภาพวิถีชีวิตการแสวงหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ นอกจากนั้น ยังสะท้อนให้เห็นความรู้ของพ่อเกี่ยวกับพฤติกรรมของงูสิง คือ ตากแดดเวลาเช้าตรู่ และเวลาเย็นที่แสงแดดอ่อน ๆ นอกจากนั้น งูสิงยังมีพฤติกรรมป้องกันภัย โดยการลงจากต้นไม้หนีภัยไปอยู่ในรู ผู้เขียนบรรยายถึงแสงสีที่ปรากฏในฉาก เช่น แสงแดดอ่อน ๆ และสีของท้องงูที่เปล่งแสงตัดกับสภาพแวดล้อม การเล่าเรื่องผ่านสายตาของคุณ ซึ่งติดตามพ่อ แสดงถึงความเคารพและเชื่อถือในประสบการณ์ของพ่อ

ตัวอย่างที่ 2

“เรือนของลุงใหญ่อยู่ใกล้ ๆ กับเรือนย่า ทั้งเรือนย่าและเรือนลุงใหญ่มีสภาพเหมือนกันกับเรือนของคุณ คือ ใต้ถุนสูง แต่มีคอกควายอยู่ใต้ถุนติดกับเรือนของคุณ ผู้ที่เลี้ยงย่ายู่วันนี้ คือ อาสินิล ลูกสุดท้องของย่า อาสินิลมีผิวซ้อแสง มีลูกแล้ว 2 คน รุ่นเดียวกันกับยี่สุนและบุญหลาย พ่อมีพี่น้องทั้งหมด 4 คน ลุงใหญ่คือคนโต พ่อคือคนที่สอง ส่วนคนที่สามน้องของพ่อถูกขโมยฆ่าตายเมื่อเป็นหนุ่ม ขณะตอนควายไปขายทางเมืองโคราชกับเพื่อนบ้านตั้งแต่คุณยังไม่เกิด เมื่ออาสินิลเป็นลูกหญิงสุดท้ายก็ต้องเลี้ยงย่าเลี้ยงปู่สืบต่อกันมา” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 51)

ตัวอย่างข้างต้น บรรยายให้เห็นเกี่ยวกับลักษณะของบ้านเรือนภาคอีสานในสมัยนั้น คือ มีใต้ถุนสูง มีคอกควายอยู่ใต้ถุนบ้าน และบรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องในวงศ์ตระกูล ผู้คนในสมัยก่อนมีลูกมาก เพราะการแพทย์ยังเข้าไม่ถึง ยาคุมกำเนิดยังไม่มี จึงทำให้มีลูกหลายคน นอกจากนั้น ยังบรรยายให้เห็นถึงการดิ้นรนต่อสู้ชีวิต แม้ต้องเดินทางไกลข้ามหลายจังหวัดเพื่อค้าขายควายถึงเมืองโคราช หรือจังหวัดนครราชสีมา ในปัจจุบัน และต้องประสบกับความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และเหตุร้ายดังกล่าวได้เกิดกับน้ำของคุณซึ่งถูกโจรปล้นควายฆ่าตาย เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนความไม่ปลอดภัยและปัญหาโจรผู้ร้ายในยุคที่บ้านเมืองยังห่างไกลความเจริญ นอกจากนี้ เนื้อหาตอนสุดท้ายของตัวอย่าง ยังสะท้อนวิถีวัฒนธรรมอีสานที่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน คือ ลูกสาวคนเล็กของครอบครัวจะต้องเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ และมักจะได้สืบทอดเรือนหลักหรือที่ดินเป็นสิ่งตอบแทน

ตัวอย่างที่ 3

“ที่ทุ่งนาตีนบ้านมีผู้ชายยืนนั่งกันอยู่เจ็ดแปดคน ผู้ใหญ่บ้านหนวดยาวกำลังนั่งบนคันนาคุยกับผู้ชายคนหนึ่งท่าทางน่าเกรงขาม ชายคนนั้นเคยเห็นขี่ม้าผ่านเรือนไปหนึ่ง คุณเคยนึกในใจว่าสักวันหนึ่งจะต้องตกม้าคอหักตาย พอบอกคุณว่า เขาเป็นครูสอนหมอลำตามบ้านต่าง ๆ ต้องขี่ม้าไปมา คุณเขาแต่งตัวขณะนั้นก็โก้มาก ผ้าใส่รงกับเสื้อขาวคอกลมเป็นผ้าไหมใหม่ ๆ ถูกแดดเป็นมันระยับ ยามเขาหัวเราะก็เห็นฟันเลี่ยมทองอยู่วบ ๆ” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 55)

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตัวอย่างที่ยกมานั้น แสดงให้เห็นภาพสะท้อนสังคม โดยเนื้อหาแสดงถึงฉากทุ่งนา และการรวมกลุ่มกับผู้ใหญ่บ้าน แสดงถึงโครงสร้างสังคมชนบทที่ผู้นำชุมชนเป็นศูนย์กลางของข่าวสาร และอำนาจ กำลังนั่งพูดคุยกับ "ครูสอนหมอลำ" ซึ่งถูกสร้างภาพลักษณ์ให้มีความน่าเกรงขาม เสื้อผ้าไหมและฟันเลี่ยมทองเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความมั่งคั่งและความหรูหราในระดับในสมัยนั้น ซึ่งขัดแย้งกับฉากท้องนา ความแห้งแล้ง ความยากจน

ความคิดของ "คุณ" เด็กน้อยที่คิดแข่งให้ครูสอนหมอลำตกม้าตาย สะท้อนให้เห็นความรู้สึกต่อต้านตัวละครที่มีอำนาจ หรือคนแปลกหน้า ในขณะที่ ค่านิยมของคนอีสานสมัยนั้น สะท้อนให้เห็นว่า ครูสอนหมอลำมีบทบาทสำคัญและได้รับความเคารพจากคนในสังคม การใช้ม้าเป็นพาหนะในการเดินทาง บ่งบอกอย่างชัดเจนว่า การคมนาคมยังไม่สะดวกสบาย แต่กลับเสริมบาร์มีให้ครูสอนหมอลำมีความโดดเด่นขึ้น

ตัวอย่างที่ 4

“คืนหนึ่งตอนค่ำ มีเสียงโห่ร้องขึ้นทางริมบ้าน ลักครุ่มีติดฮาดมาบอกพ่อคุณว่า พวกไปคัดเลือกทหารที่อำเภอไม่ถูกสักคน คนญวนจึงเลี้ยงเหล้าโรงพวกนั้นกับผู้ใหญ่บ้านสามขวด เมื่อผู้ใหญ่บ้านถูกมอมเหล้าจนเมา เหล้าสาโทผิดกฎหมายก็ถูกยกมากินกันเป็นโหล ๆ จึงมาบอกพ่อให้ไปกินด้วย” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 59)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนถ่ายทอดวิถีชีวิตชาวอีสานผ่านทัศนคติต่อการเกณฑ์ทหาร เสียง "โห่ร้อง" ในตอนค่ำ คือ การปลดปล่อยความกดดันจากการล้นผลเกณฑ์ทหาร และเปลี่ยนความตึงเครียดเป็นการเฉลิมฉลอง แต่การดีใจที่ไม่มีใครถูกทหารสักคน กลับสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านมีทัศนคติด้านลบต่อการเป็นทหาร เพราะเมื่อไปเป็นทหาร หมายถึง การเสียแรงงานของครอบครัวไปหนึ่งคน

นอกจากนั้น ในตัวอย่างยังกล่าวถึง "คนญวน" ซึ่งแสดงให้เห็นการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และการมีบทบาททางเศรษฐกิจของชาวเวียดนามอพยพที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมานาน คนญวนเลี้ยงเหล้าเพื่อผูกมิตรกับคนท้องถิ่นและผู้มีอำนาจ คือ ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อความสะดวกในการใช้ชีวิตและทำมาหากิน ในขณะที่ "เหล้าโรง" คือ เหล้าถูกกฎหมาย ส่วน "สาโท" คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ผิดกฎหมาย ดังนั้น การมอมเหล้าผู้ใหญ่บ้านจนเมา จึงสะท้อนการคอร์รัปชันเล็ก ๆ หรือการละเลยหน้าที่เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐกลายเป็นพวกเดียวกับชาวบ้าน การที่ติดฮาดมาตามพ่อไปร่วมดื่มกินด้วย แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างพ่อกับติดฮาด และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเป็นเรื่องสำคัญในสังคมสมัยนั้น

ตัวอย่างที่ 5

“แม้ว่าจิ้งหรีดขี้หนึ่หายากมาก ถ้าเป็นขี้หนึ่เกี่ยวข้าวแล้วใหม่ ๆ ไปหาตามตอพงจะไ้ได้ง่าย และเมื่อในนาหมดความชุ่มชื้น จิ้งหรีดจะเข้าป่าไปอยู่ตามพุ่มไม้ และเมื่อพุ่มไม้ในป่าหมดความชุ่มชื้นอีก มันก็จะขุดรูอยู่ จิ้งหรีดตัวผู้ทำหน้าที่ขุดรูแล้วตัวเมียจะตามลงไปอยู่ด้วย ถ้าตัวเมียจะออกไข่ มันก็จะขึ้นมาไข่ตามใต้พุ่มไม้ เมื่อมันแตกไข่เป็นตัวใหญ่ก็จะจับคู่กันไปหาขุดรูอยู่ใหม่อีก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 111)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นบรรยายให้เห็นสถานที่ที่จิ้งหรีดมักจะอาศัยอยู่ โดยการขุดรูอยู่ในดิน หรือทราย หรือแม้แต่อาศัยอยู่ตามพุ่มหญ้า และมีจิ้งหรีดบางจำพวกที่อาศัยบนต้นไม้เป็นหลัก แต่ในภาคอีสาน มักพบจิ้งหรีดตามทุ่งนา คนอีสานเมื่อไปหาจิ้งหรีด แต่ละคนมีวิธีการหาเหมือนกัน บางคนจะขุดตรงที่เป็นรูและมีขวยรอบ ๆ ปากรู “ขวย” คือ ร่องรอยการขุดดินภายในรู นำออกมาของไว้รอบปากรูของจิ้งหรีด” ซึ่งวิธีนี้เป็นการหาในเวลากลางวัน ส่วนอีกวิธีจะนำเอากันใบตาล หรือใบจากลากไปตามทุ่งนาแล้วตัวจิ้งหรีดก็จะวิ่งขึ้นมาให้จับ แต่วิธีนี้จะนิยมทำตอนกลางคืน

2. **พรรณนาโวหาร** หรือการเขียนเชิงพรรณนา คือ โวหารที่กล่าวเป็นเรื่องราวอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังนึกเห็นภาพ และเกิดจินตนาการ โดยใช้ถ้อยสำนวนภาษาที่ไพเราะบรรเจิดบรรจง เนื้อหาในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ปรากฏพรรณนาโวหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“ถึงพี่คำทองจะมีผิวคล้ำแต่ก็ดูเต่งตึงทุกส่วน ทรงผมเชียงเกิ้ลเห็นจอมผมบาง ๆ รับกันกับตุ้มหูสีเหลืองลูกเล็ก ๆ สองข้าง ทำให้พี่คำทองสวยขึ้นกว่าเก่า ผ่าขึ้นหมี่ที่หูลงถึงจะเก่า ไม่เห็นลายดอกก็กลมกลืนกับผ้าขาวม้าเก่า ๆ ที่รัดหน้าอกอยู่” (คำพูน บุญทวี : 2550 : 41)

ตัวอย่างข้างต้นผู้เขียนพรรณนาลักษณะของคำทองถึงรูปลักษณ์ภายนอก คือ ผิวที่คล้ำ ทุกสัดส่วนของร่างกายเต่งตึง ทรงผมเชียงเกิ้ล หรือซิงเกิ้ลที่ตัดปลายผมสั้นประมาณตึงหู ตัดให้ปลายผมงุ้มเข้า รอบศีรษะมีจอมผมเล็กน้อย ซึ่งเป็นแฟชั่นตะวันตกช่วงยุค ค.ศ.1920 ได้รับความนิยมจากผู้หญิงสมัยนั้น สะท้อนให้เห็นความทันสมัยที่เริ่มไหลบ่าสู่ชนบทภาคอีสาน ส่วนเสื้อผ้าผู้หญิงในสมัยก่อนจะนุ่งเพียงผ้าถุงโจงกระเบน และใช้ผ้าขาวม้าพันอกเท่านั้น ส่วนผู้ชายจะนำผ้าขาวมานุ่งเป็นเตี่ยว ซึ่งชาวอีสานจะเรียกว่า เหน็บกะเตี่ยว

ผ้าขึ้นและผ้าขาวม้า เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมการนุ่งห่มดั้งเดิมของคนอีสาน การเน้นย้ำคำว่า ผ้าขึ้นเก่า และผ้าขาวม้าเก่า ๆ โดยระบุ “ไม่เห็นลายดอก” เป็นการใช่วิหารพรรณนาให้เห็นภาพความยากจนของคำทอง แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียนพยายามจะแสดงให้เห็นว่า ความยากจน ความเก่าของเสื้อผ้าที่สวมใส่กลับเข้ากันได้กับบุคลิกของผู้สวมใส่ ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงบรรยากาศแห่งความเรียบง่ายแต่งดงาม ในขณะที่ทรงผมของคำทองกลับสะท้อนให้เห็นความทันสมัยของหญิงสาวชาวชนบท การพรรณนานี้ไม่เพียงทำหน้าที่บอกรูปพรรณสัณฐานและฐานะของคำทอง แต่ยังบอกรสนิยมและยุคสมัยของสังคมอีสานในขณะนั้นด้วย

ตัวอย่างที่ 2

“หมอยาในชุดโสร่งตัวเก่า ๆ ใส่เสื้อผ้าสีชาวมัว ๆ คอกลมมีผ้าขาวม้าพาดบ่าขึ้นมาตามหลัง ก็มี ทิดจุ่นแบกกระทงวางลงใกล้ ๆ ย่า คุณขยับเข้าไปดูใกล้ ๆ ก็เห็นไขไก่อ้อม 2 ลูก ข้าวเหนียวหนึ่งย้อม สีแดงสีเหลือง และดอกไม้รูปเทียนวางอยู่เป็นระเบียบ ส่วนรอบ ๆ กระทง ก็มีเสาคงทำด้วยไม้ไผ่ เล็ก ๆ ยาวสัก 1 แขนงปักอยู่รอบ ๆ ปลายเสาคงก็มีผืนธงรูปสามแฉกเห็นอยู่ ธงบางผืนมีสีแดง บาง ผืนก็เป็นสีขาวสลักกันไป” (คำพูน บุญทวี : 2550 : 116)

ตัวอย่างข้างต้นพรรณนาให้เห็นถึงภาพหมอยาประจำชุมชน และทำหน้าที่อีกบทบาทหนึ่ง คือ เป็น หมอพรหมณ์ หรือชาวอีสาน เรียกว่า “หมอสูตร” หน้าที่ของหมอสูตร คือ การสู่ขวัญ หรือสวดมนต์ใน พิธีกรรมต่าง ๆ ผู้เขียนใช้คำขยาย โสร่งตัวเก่า ๆ และเสื้อผ้าสีชาวมัว ๆ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของหมอสูตรที่ ดูขลัง และผ่านประสบการณ์มามากมาย อีกทั้งยังช่วยเสริมความน่าเชื่อถือในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ผ่านภาพ การแต่งกายของหมอสูตร โดยสวมเสื้อคอกลมสีขาว นุ่งผ้าโสร่งพร้อมกับมีผ้าขาวม้าพาดบ่า แต่ในปัจจุบัน นิยมสวมกางเกงมากกว่านุ่งโสร่งตามสมัยนิยม และสะดวกสบายมากกว่า ส่วนเครื่องบูชาสังเวทดาที่ใช้ ในพิธี ประกอบด้วย ไขไก่อ้อม 2 ฟอง ข้าวเหนียวหนึ่งย้อมสีแดงและสีเหลือง ดอกไม้รูปเทียน และธงสามแฉกปัก รอบกระทง ในปัจจุบันกระทงกาบกล้วยยังคงถูกใช้ในพิธีกรรมเช่นสรงบูชาผีปู่ตา เทวดา พิธีสู่ขวัญ พิธี เลี้ยงผีบ้านผีนา ขณะที่ในบางพิธีกรรม อาจใช้พานบายศรีแทนกระทงที่ทำจากต้นกล้วย หรือกาบกล้วย ซึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ตัวอย่างที่ 3

“กุลาสามคนทั้งใหญ่ทั้งสูงเหมือนกันทุกคน แขนยาวใหญ่ ใบหูและจมูกก็ใหญ่ โสร่งที่นุ่ง เหมือนกันก็มีสีเกือบดำแทบจะไม่มีลาย หน้าอกก็มีขนปุกปุย คนหนึ่งมีขนจิกกระแฉับออกมายาว เกือบ 2 คืบ ผิวเนื้อดำแดงเกือบจะเป็นสีดำ ผมที่เกล้าไว้บนหัวก็ทำเหมือนกัน ถ้าปล่อยลงมาคง ยาวเลยบ่าไหล่ และที่ใบหูสองข้างของสองคน เจาะรูไว้ขนาดสองนิ้วชี้เข้าได้” (คำพูน บุญทวี : 2550 : 135)

ตัวอย่างข้างต้นพรรณนาให้เห็นภาพกลุ่มคนเผ่ากุลา ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มาจากพม่า เดินทางมา คำชายเร่ไปตามหมู่บ้าน ต่อมาการศึกษาของนักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยาพบว่า กุหล่า หรือกุลา คือ ชาว ไทใหญ่ ในรัฐฉานของประเทศเมียนมา ชาวกุลามีลักษณะร่างใหญ่ สูง ตัวดำคล้ำ มีขนตามตัวมากกว่า คนธรรมดาทั่วไป และมักเจาะรูหูให้มีขนาดใหญ่ ชาวกุลามักจะเดินทางหาบของเร่ขายมาตามเขตชายแดน ไทย-พม่า และในภาคอีสาน

ตัวอย่างที่ 4

“เช้าวันหนึ่ง อากาศสดชื่นมาก เพราะเมื่อคืนนี้ฝนตกลงมาใหญ่ นกหลายฝูงบินไขว่ไปมาอยู่ แจ้ว ๆ วัวที่ยืนอยู่ไต้ร่มไม้นั้นก็สะบัดกระดิ่งที่แขวนคออยู่เสียงดังโชนงโชนง นกเขาใหญ่ตัวหนึ่งถลามา จับคอนใกล้ ๆ แล้วขึ้นขึ้น จุกกรู ๆ” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 215)

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นบรรยากาศที่สดชื่นสดใสในตอนเช้า หลังจากฝนตกตอนกลางคืน จุดเด่นของเรื่อง คือ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติทั้ง “แจ้ว ๆ” “โหม่งเหม่ง” และ “จุกจุก ๆ”

ส่วนคำว่า “บินไขว่” สื่อถึงความเร่ร่อนวุ่นวายที่เต็มไปด้วยพลังและชีวิตของฝูงนกหลังฝนตก ในขณะเดียวกัน ในอีกบริบทหลังฝนตกท่าใหญ่ กลับพบความสงบนิ่งของวัวที่ยืนอยู่ไถ่ร่มไม้

เสียงกระดิ่งดัง “โหม่งเหม่ง” เสียงนี้ไม่เพียงบอกตำแหน่งของวัว แต่ยังสะท้อนให้เห็นภาพความผ่อนคลาย ปลดปล่อย และความเรียบง่ายไม่เร่งรีบของผู้คน

“ฝนตกลงมาท่าใหญ่” นอกจากจะสื่อถึงความสิ้นหวัง อุปสรรค ความอดอยาก ซึ่งได้ผ่านพ้นไปแล้ว เมื่อฝนหยุดตก สิ่งที่จะได้พบ คือ ความหวัง และวันใหม่ที่สดใสกว่าเดิม

3. เทศนาโวหาร คือ ลำนวนเขียนที่เป็นไปในลักษณะแนะนำสั่งสอนอย่างมีเหตุผล เพื่อชักจูงให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังเห็นตาม หรือปฏิบัติตาม เนื้อหาในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ปรากฏเทศนาโวหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“เฮ้า ตกลงมาให้นากูห้ง ให้ส่งกูเปียก” ความหมายของคำพูดก็คือ ขอให้ฝนตกลงมามีน้ำขังในนานาน ๆ และให้กางเกงเปียกฝนสักที และคำพูดที่คุ้นลิ้นคุ้นหูนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของคำกลอนเชิงนางแมวขอฝนที่ทิดฮาดชี้เมาให้ว่าบอย ๆ จนจนจำได้ “อย่าเพิ่งพูด” แม่บอกคุณเบา ๆ “ทำไมล่ะ” “ขึ้นพูดก่อน ดีใจก่อน พระยาแถนข้างบนจะไม่ให้น้ำฝนนะลูก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 39)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นภาพแม่ที่ต้องการสอนคุณด้วยวิธีการสอนแบบ “การห้ามปราม” จากคำพูดของคุณที่พูดด้วยความดีใจเมื่อเห็นฝนตั้งเค้าจะตกว่า “เฮ้า ตกลงมาให้นากูห้ง ให้ส่งกูเปียก” สะท้อนความดีใจและความเชื่อของเด็กคนหนึ่งซึ่งต้องการน้ำเพื่อยังชีพ แม่สอนคุณโดยอ้างอำนาจศักดิ์สิทธิ์ คือ พญาแถน การถือเคล็ดที่ว่า การดีใจก่อนเหตุการณ์จริงจะเกิด อาจทำให้ผลลัพธ์พลิกผัน เป็นการสอนให้ใช้ความอดทนรอผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นก่อน พญาแถน หรือเทวดา เทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสาน ถูกยกขึ้นให้มีบทบาท และเงื่อนไขสูงสุดในการให้ฝนตก หรือไม่ตก เพื่อให้เด็กน้อยคุณเกิดความยำเกรงและปฏิบัติตามทันทีโดยไม่ต้องลงโทษใด ๆ สะท้อนมุมมองว่า เมื่อเปรียบเทียบกับธรรมชาติ การแสดงท่าทีอวดดีหรือรู้ทันธรรมชาติของมนุษย์ ถือเป็นการไม่เคารพ

คำสอนของแม่ เกิดจากประสบการณ์ที่เคยประสบ เกิดจากความกลัวความหวังเล็ก ๆ แต่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต คือ ฝน ที่อาจหลุดลอยไป แม่คุณได้สอนจริยธรรมพื้นฐานที่เน้นความสำรวมวาจา ความนอบน้อมถ่อมตนต่อเทวดาฟ้าดิน เพื่อให้การดำรงชีวิตสอดคล้องราบรื่นไปกับธรรมชาติ และถูกผูกโยงกับพลังอำนาจของเทวดาพระยาแถนซึ่งไม่พอใจมารยาท คือ เพราะคำพูดมีพลังศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถกำหนดโชคชะตาให้ดี หรือร้ายได้

ตัวอย่างที่ 2

"จำไว้ให้ดี สิ่งที่ทำให้โทษคนเฮา คือ คน" หลวงพ่อว่า แล้วคุณพ่อก็อธิบายพร้อมกับว่า "ครับ" จำไว้เท่านี้ก่อน มือหน้าจะเว้าให้ฟังอีก "ครับ" คุณตอบ ถ้าเรียนหนังสือเก่ง ให้ญาติเป็นหมอลำกะได้ เป็นครู เป็นนายฮ้อยขายควายกะได้ ยามอ่านหนังสืออย่านอนอ่าน ชักลากจะกินหน้าอก" (คำพูน บุญทวี, 2550 : 67)

จากตัวอย่าง เนื้อหากล่าวถึงคำสอนที่ลึกซึ้งว่า สิ่งที่ทำให้โทษคนเรา คือ คน เป็นการสอนให้ตระหนักว่าภัยร้ายที่สุด คือ มนุษย์ด้วยกัน ไม่ใช่ผีสามล้อตัวร้ายใด ๆ และยังสะท้อนบทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนั้น ที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและศูนย์กลางความรู้ ทำหน้าที่แนะนำ และแนะแนวชีวิตแก่เด็กในชนบท

คำที่หลวงพ่อกล่าวว่า "จำไว้เท่านี้ก่อน" แสดงถึงจิตวิทยาความเป็นครู ที่รู้ว่าเด็กได้รับข้อมูลได้จำกัด เป็นการสอนที่ละเอียดแต่สามารถจำได้แม่นยำ

หลวงพ่อใช้วิธีการสอนแบบจูงใจให้ความหวัง โดยแสดงให้เห็นผลลัพธ์ในอนาคต คือ หากเรียนหนังสือเก่ง อาจได้เป็นครู, หมอลำ, นายฮ้อย เป็นต้น เพื่อกระตุ้นให้สนใจในการเรียน อาชีพที่หลวงพ่อกล่าวถึง สะท้อนให้เห็นว่า เป็นกลุ่มอาชีพที่ผู้คนในภาคอีสานให้เกียรติและให้การยอมรับในสมัยนั้น

การสอนโดยขู่ว่า "ชักลากจะกินหน้าอก" เป็นกลอุบายห้ามไม่ให้นอนอ่าน เพื่อรักษาสุขภาพ สายตา และบุคลิกภาพ เพราะการนอนอ่าน หากนอนคว่ำเป็นเวลานานทำให้เจ็บหน้าอก ในขณะที่ นอนหงายอ่านหนังสือทำให้ง่วงนอนงายขึ้น

ตัวอย่างที่ 3

"คุณนึกถึงคำพูดของหลวงพ่อได้ตอนหนึ่ง จึงถามพ่อว่า ที่หลวงพ่อว่าคุณเหมือนม้าของหมอลำเป็นอย่างไร พ่อก็บอกว่า หลวงพ่อเคยเห็นคุณหน้าตาซื่อ ๆ รูปร่างก็แบบบางจึงเป็นห่วงเมื่อคุณใหญ่มา แต่ไม่ต้องตกใจ คนเรานั้นสำคัญอยู่ที่ใจ และหลวงพ่อไม่ต้องการให้คุณคอยเทวดาฟ้าฝน คือ อย่าซื้อคร้านทำงานและเรียนหนังสือเก่ง ๆ" (คำพูน บุญทวี, 2550 : 70)

จากตัวอย่าง เนื้อหาเป็นการสอนจริยธรรมแบบพ่อสอนลูกที่มีความลึกซึ้งและแยบคาย โดยใช้การอธิบายขยายความจากคำเปรียบเทียบกับของหลวงพ่อที่ว่า "เหมือนม้าหมอลำ" ซึ่งสื่อถึงความบอบบาง หรือหมายถึง อาจถูกชักพาได้ง่าย นำมาสู่การสอนเรื่องความเข้มแข็งของจิตใจ โดยพ่อน้อมนำใจด้วยหลักการกระทำไม่รอคอยวาสนา เพื่อหักล้างความเชื่อเรื่องการรอคอยวาสนา ดังคำพูดที่ว่า "ไม่ให้คอยเทวดาฟ้าฝน"

พ่อสอนคุณให้มั่นใจว่า "คนเรานั้นสำคัญอยู่ที่ใจ" หากใจสู้และมีความรู้ รูปลักษณ์ภายนอกเป็นเพียงเปลือกเท่านั้น รูปร่างที่แบบบางเหมือน "ม้าหมอลำ" ไม่ใช่เครื่องตัดสินอนาคต พ่อสอนให้มุ่งเน้นการสร้างคุณค่า และคุณภาพจากภายใน รวมถึงสอนให้เห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและใบเบิกทางสู่ความสำเร็จ และสามารถเอาตัวรอดในสภาพแวดล้อมที่ยากลำบากของคนอีสานได้

ตัวอย่างที่ 4

“หลวงพ่อดินเอามีไอ้หัวหลังเดินไปมาครู่หนึ่งแล้วพูดตั้ง ๆ ว่า การไปลักของเขาโดยเจ้าของไม่ให้มันเป็นบาป มันจะเสียชื่อถึงพ่อแม่ว่า ลูกใครหลานใคร และการไปปล้นสาวะไส้สัสมักก็เป็นบาป จะเรียนหนังสือไม่ทันเพื่อน ๆ ส่วนเด็กที่ถ่ายเรี่ยราดก็ถือว่า มีความผิดทั้ง ๆ ที่ครูบอกไว้แล้วตอนเช้า และคนที่ทำกระบายตักน้ำหล่นแตกก็ถือว่า เป็นคนไม่รอบคอบใหญ่ขึ้นมากจะเป็นคนทุกข์ยาก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 81-82)

จากตัวอย่าง หลวงพ่อดินเอามีไอ้หัวหลังเดินไปมาครู่หนึ่งแล้วพูดตั้ง ๆ ว่า การไปลักของเขาโดยเจ้าของไม่ให้มันเป็นบาป มันจะเสียชื่อถึงพ่อแม่ว่า ลูกใครหลานใคร และการไปปล้นสาวะไส้สัสมักก็เป็นบาป จะเรียนหนังสือไม่ทันเพื่อน ๆ ส่วนเด็กที่ถ่ายเรี่ยราดก็ถือว่า มีความผิดทั้ง ๆ ที่ครูบอกไว้แล้วตอนเช้า และคนที่ทำกระบายตักน้ำหล่นแตกก็ถือว่า เป็นคนไม่รอบคอบใหญ่ขึ้นมากจะเป็นคนทุกข์ยาก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 81-82)

การสอนโดยวิธีชี้ว่า “ปล้นสาวะรดลิม (อุบาสถ) จะเรียนไม่ทันเพื่อน” เป็นกลอุบายที่หลวงพ่อดินเอามีไอ้หัวหลังเดินไปมาครู่หนึ่งแล้วพูดตั้ง ๆ ว่า การไปลักของเขาโดยเจ้าของไม่ให้มันเป็นบาป มันจะเสียชื่อถึงพ่อแม่ว่า ลูกใครหลานใคร และการไปปล้นสาวะไส้สัสมักก็เป็นบาป จะเรียนหนังสือไม่ทันเพื่อน ๆ ส่วนเด็กที่ถ่ายเรี่ยราดก็ถือว่า มีความผิดทั้ง ๆ ที่ครูบอกไว้แล้วตอนเช้า และคนที่ทำกระบายตักน้ำหล่นแตกก็ถือว่า เป็นคนไม่รอบคอบใหญ่ขึ้นมากจะเป็นคนทุกข์ยาก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 81-82)

การทำกระบายตักน้ำหล่นแตก คือ ความผิด แต่หลวงพ่อดินเอามีไอ้หัวหลังเดินไปมาครู่หนึ่งแล้วพูดตั้ง ๆ ว่า การไปลักของเขาโดยเจ้าของไม่ให้มันเป็นบาป มันจะเสียชื่อถึงพ่อแม่ว่า ลูกใครหลานใคร และการไปปล้นสาวะไส้สัสมักก็เป็นบาป จะเรียนหนังสือไม่ทันเพื่อน ๆ ส่วนเด็กที่ถ่ายเรี่ยราดก็ถือว่า มีความผิดทั้ง ๆ ที่ครูบอกไว้แล้วตอนเช้า และคนที่ทำกระบายตักน้ำหล่นแตกก็ถือว่า เป็นคนไม่รอบคอบใหญ่ขึ้นมากจะเป็นคนทุกข์ยาก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 81-82)

หลวงพ่อดินเอามีไอ้หัวหลังเดินไปมาครู่หนึ่งแล้วพูดตั้ง ๆ ว่า การไปลักของเขาโดยเจ้าของไม่ให้มันเป็นบาป มันจะเสียชื่อถึงพ่อแม่ว่า ลูกใครหลานใคร และการไปปล้นสาวะไส้สัสมักก็เป็นบาป จะเรียนหนังสือไม่ทันเพื่อน ๆ ส่วนเด็กที่ถ่ายเรี่ยราดก็ถือว่า มีความผิดทั้ง ๆ ที่ครูบอกไว้แล้วตอนเช้า และคนที่ทำกระบายตักน้ำหล่นแตกก็ถือว่า เป็นคนไม่รอบคอบใหญ่ขึ้นมากจะเป็นคนทุกข์ยาก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 81-82)

4. สาธกโวหาร คือ การยกตัวอย่างมาอ้างให้เห็น เพื่อให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น ซึ่งตัวอย่างที่ยกมาอาจเป็นนิทาน เรื่องราวหรือเหตุการณ์ก็ได้ เนื้อหาในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ปรากฏสาธกโวหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

"คืนหนึ่งพ่อเล่าให้ลูก ๆ ฟังว่า พ่อของพ่อหรือปู่ของเด็ก ๆ เคยบวชเป็นพระ อยากเรียนหนังสือทางพระมาก ๆ จึงเดินด้วยตีนเปล่าเข้ากรุงเทพฯ กับคนไม่บวชอีกสามคน ทุกคนจะหาข้าวสารไปด้วยเพื่อหุงกินยามหิว ปู่ของเด็ก ๆ ที่เป็นพระก็จะต้องสพายุงข้าวสารไปเหมือนกัน 13 วัน จึงจะถึงเมืองโคราช แล้วพากันขี่รถไฟไปกับหมูจนถึงกรุงเทพฯ" (คำพูน บุญทวี, 2550 : 13)

จากตัวอย่าง เนื้อหาแสดงให้เห็นว่า พ่อของคุณได้ยกเรื่องราวของปู่ที่ต้องการเรียนหนังสือเมื่อครั้งปู่ยังหนุ่ม และบวชเป็นพระ เดินทางไกลเข้ากรุงเทพฯ ด้วยความยากลำบากมาเป็นอุทาหรณ์ เพื่อสร้างความขลังและความน่าเชื่อถือ ทำให้คุณเกิดความผูกพัน และตระหนักถึงความอดทน

พ่อยกตัวอย่างการเดินทางที่ยากลำบากของปู่ด้วยคำว่า เดินดินเปล่า, หาบข้าวสาร นานถึง 13 วัน เพื่อแสดงให้เห็นว่า การศึกษาในสมัยก่อนเป็นของสูงค่าที่ต้องแลกมาด้วยความยากลำบากแสนสาหัส ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาง่าย ๆ เหมือนปัจจุบัน

ภาพการขี้อธิปไตยไปกับหมู คือ จุดการยกตัวอย่างเพื่อให้ผู้ฟังเห็นว่า เพื่อวิชาความรู้แล้ว ปู่ยอมลดศักดิ์ศรีและความสะดวกสบาย สะท้อนจิตใจที่มุ่งมั่นเพื่อให้ได้รับการศึกษา เป็นการเล่าเรื่องเพื่อเปรียบเทียบ ความลำบากของรุ่นบรรพบุรุษ กับโอกาสของรุ่นลูกหลาน กระตุ้นให้เด็กรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชีวิตและการศึกษา

จากเนื้อหาสะท้อนให้เห็นบริบทสังคมอีสานในสมัยนั้น ที่ต้องดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อเพิ่มโอกาสชีวิตผ่านการทำงาน หรือการศึกษา โดยเข้าสู่เมืองหลวงซึ่งเป็นศูนย์รวมความเจริญทุกด้าน จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า ปู่ได้ใช้ความมุ่งมั่นในจิตใจ และความศรัทธาว่าเป็นพระในพระพุทธศาสนา เสาะแสวงหาโอกาสของชีวิตผ่านการศึกษา ด้วยความมานะอดทน

ตัวอย่างที่ 2

“เมื่อลุงใหญ่หันมาพูดกับพ่อคุณจึงจับเรื่องได้ว่า ปู่ฝังไหที่ใส่หินลูกหนึ่งไว้ใต้ถุนยุ้งข้าวมา 10 ปีแล้ว ย่าอยากจะให้ไปขุดขึ้นมาดูว่า ก้อนหินในไหลูกนั้นมันจะเป็นเงินหรือไม่ พ่อของคุณพูดขึ้นดัง ๆ ว่า ถ้าอย่างนั้น ก็ดีแล้วจะได้รู้ว่า หินในไหกลายเป็นเงินหรือไม่ ถ้าเป็นหินอย่างเก่าก็เอาไปเททิ้งในวัดเสีย” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 96-97)

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดง ผู้เขียนนำเรื่องราวความเชื่อของคนในครอบครัว มาเป็นสาธกโวหาร เพื่อวิพากษ์รากเหง้าความเชื่อเรื่องโชคลางของสังคมอีสานในยุคนั้น พร้อมกับเสนอทางออกด้วยการเผชิญหน้ากับความจริง คือ ความเชื่อเรื่อง ไหหิน เป็นตัวอย่างของที่พึ่งสุดท้ายสำหรับคนจน สภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้ง เศรษฐกิจตกต่ำ ทรัพยากรมีจำกัด “ปาฏิหาริย์” คือ หินกลายเป็นเงิน จึงเป็นที่พึ่งอีกหนึ่งประการ ผู้เขียนใช้เหตุการณ์นี้สาธกความขัดแย้งระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ที่ปู่ย่าตายายเชื่อเรื่องเล่นแร่แปรธาตุ ซึ่งเป็นความเชื่อที่มลาย กับการปฏิบัติ คือ พ่อของคุณไม่ได้ปฏิเสธด้วยวาจา แต่เลือกใช้วิธีการพิสูจน์ให้รู้ความจริง คือ ขุดขึ้นมาดูซึ่งเป็นการหักล้างความเชื่อมลายด้วยความจริงที่ชัดเจนที่สุด

คำที่พ่อกล่าวว่า “ถ้าเป็นหินอย่างเก่าก็เอาไปเททิ้งในวัดเสีย” นั้น นับว่าเป็นการจบการสาธกที่แยบยล ด้วยความที่ วัด คือศูนย์รวมจิตใจ และเป็นสถานที่รองรับความทุกข์ ความผิดหวัง การนำหินที่ไม่กลายเป็นเงินไปทิ้งวัด เป็นวิธีการตัดใจ และปล่อยวางไม่ให้น่ากลับมาเป็นภาระทางใจในบ้านอีก

ตัวอย่างที่ 3

“ธาตุกองขวาน้อย ก็คือ เจดีย์ที่เขาถือนั่นไว้เอากระดูกคนไว้ในฐานเจดีย์ และมันมีเรื่องเล่ากันมานานแล้ว แต่ถ้ามีคำว่า พระ นำหน้าธาตุ เช่น พระธาตุพนม ก็หมายถึง เจดีย์เก็บกระดูกหรืออัฐิของพระพุทธเจ้า ส่วนธาตุกองขวาน้อยนั้น เวลานั้นอยู่กลางทุ่งนาบ้านตาดทอง อำเภอไชยธร จังหวัดอุบลราชธานี สร้างมานานเท่าใดไม่มีใครเขียนบอกไว้ในก้อนหินเหมือนของสำคัญอื่นๆ” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 105)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนใช้สาธกโวหารได้อย่างน่าสนใจ โดยเริ่มจากการยกตัวอย่าง และแยกประเภทของคำว่า ธาตุ และพระธาตุ โดยนำคำว่า พระธาตุพนม มาเป็นเกณฑ์การแบ่งประเภทเพื่อ เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกันระหว่าง ธาตุ สำหรับบรรจุนิคนธรรมดา กับพระธาตุ สำหรับบรรจุนิธิ พระพุทธเจ้า ทำให้ผู้อ่านเข้าใจลำดับชั้นทางสังคม และศาสนาของสังคมภาคอีสาน ผ่านตัวอย่างที่เป็น รูปธรรม

เจาะจงสถานที่ตั้งบ้านตาดทอง ยโสธร เป็นการเจาะจง ชี้ชัดลงในรายละเอียด สามารถเปลี่ยนจาก ตำนานปรัมปรา ให้กลายเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่จับต้องได้ และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับเนื้อหาที่ยก มาประกอบ ข้อความว่า **เวลานี้อยู่กลางทุ่งนาบ้านตาดทอง อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี** สะท้อน บริบทเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ซึ่งน่าจะเป็นช่วงก่อนปี พ.ศ. 2515 ซึ่งยโสธร มีฐานะเป็น **อำเภอยโสธร** สังกัดจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ในชื่อ เมืองยศสุนทร ก่อนจะถูกลดฐานะลงเป็นอำเภอในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 ได้มี **ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 70** ให้แยกอำเภอยโสธร และอำเภอข้างเคียงอีก 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอภูซุ่ม, อำเภอเลิงนกทา, อำเภอคำเขื่อนแก้ว, อำเภอมหาชนะชัย และอำเภอป่าดัว ออกจากจังหวัด อุบลราชธานี เพื่อรวมจัดตั้งเป็น **จังหวัดยโสธร** โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2515 เป็นต้น ไป (จังหวัดยโสธร, 2566 : 9)

ประโยคที่ว่า “ไม่มีใครเขียนบอกไว้ในก้อนหินเหมือนของสำคัญอื่น ๆ” เป็นการสื่อความหมายว่า แม้จะเป็นตำนานที่โด่งดังเรื่องการทำมาตุสชาติ คือ ซ่าแม่ และสะท้อนวิถีชาวบ้านที่สืบทอดเรื่องราวผ่านการ พุดปากต่อปาก หรือมุขปาฐะ แต่กลับไม่ปรากฏการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ถึงกระนั้น ธาตุกองข้าวน้อย ก็เป็นพยานวัตถุที่สามารถกล่าวอ้างถึงเพื่อให้เห็นถึงคติความเชื่อเรื่อง บุญ-บาป ของคนอีสาน และตัว สถาปัตยกรรมยังคงยืนหยัดเล่าเรื่องราวความผิดพลาดในอดีต เพื่อเตือนใจคนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่ 4

“พ่อเล่าว่า จังหวัดอุบลราชธานีของเรา ใหญ่กว่าทุกจังหวัดในประเทศไทย ที่ตั้งเมืองอุบล นี้ แต่ก่อนชื่อว่า ดอนมดแดง และคนที่มาตั้งเมืองอุบลคนแรกเป็นชาวเมืองเวียงจันทน์มีชื่อว่า พระ วอน้องของพระตา เมื่อพระวอถูกข้าศึกฆ่าตายก็มีคนอื่นเป็นเจ้าเมืองต่อกันมาเรื่อย ๆ จนถึงทุกวันนี้ เมื่อคุณกับจันตีใหญ่ขึ้นมาจะพาไปเที่ยวสักครั้ง” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 151)

จากตัวอย่าง พ่อใช้วิธีการกล่าวถึงตำนานการสร้างเมือง มาเป็นตัวอย่างสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า **จังหวัดอุบลราชธานี ใหญ่กว่าทุกจังหวัดในประเทศไทย** เพื่อให้คุณเกิดความเชื่อถือ และเห็นภาพ ไม่ใช่ การบอกเล่าลอย ๆ ในขณะเดียวกัน พ่อยังสร้างความน่าเชื่อถือผ่านตัวบุคคลในประวัติศาสตร์ โดยระบุชื่อ พระวอ พระตา และชื่อเดิมของสถานที่ตั้งเมือง มีชื่อว่า **ดอนมดแดง** ทำให้เกิดความสมจริง น้ำหนักของเรื่องเล่ามี ความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในความรู้สึกของเด็ก นอกจากนั้น ยังอ้างถึงการอพยพมาจาก **เวียงจันทน์** เพื่อบอก ที่มาของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมว่า ตนเองมีเชื้อสายสัมพันธ์กับเมืองเวียงจันทน์

การที่พ่อเล่าเรื่องความตายในสงครามของพระวอ และมีบุคคลอื่นสืบทอดอำนาจต่อกันมา เป็น การยกอุทาหรณ์เรื่องความยั่งยืนของสถาบันบ้านเมืองอยู่เหนือตัวบุคคลประโยคสุดท้ายพ่อสัญญาว่า **เมื่อ คุณกับจันตีใหญ่ขึ้นมาจะพาไปเที่ยวสักครั้ง** เป็นการเปลี่ยนจากการยกตัวอย่างในอดีต มาเป็นการสร้าง แรงจูงใจในอนาคต ทำให้เรื่องเล่านี้มีชีวิตชีวาและมีความหวังในการที่จะได้ไปเที่ยว ณ สถานที่อันเป็น ประวัติศาสตร์รออยู่

5. **อุปมาโวหาร** คือ ลำนวนเขียน หรือพูดที่กล่าวถึงเรื่องราวโดยยกสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบ ประกอบเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เนื้อหาในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ปรากฏอุปมา โวหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“เมื่อไปถึงหนองน้ำ คุณก็เดินตามพ่อไปเรื่อย ๆ แต่แทนที่พ่อจะได้ยินนกก็กลับไปอิงบางตัว ใหญ่ตัวหนึ่งขนาดกำปั้น เวลาบินตัวขนานนกพิราบ มีหน้าตาคล้าย ๆ นกเค้าแมว แต่หัวเล็ก และ ปากเล็ก จมูกสั้น มีปากเหมือนคางคาว และมีขนปุกปุยสีน้ำตาลปนขาว” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 19)

จากตัวอย่าง เนื้อหาสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของลูกอีสาน คือ การล่าสัตว์ หาอาหาร และไม่สามารถคาด เดาได้ว่า วันนี้จะได้อะไรประเภทใดเป็นอาหาร เช่น พ่อตั้งใจจะไปอิงนก แต่กลับได้อิงบางแทน จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นการใช้โวหารประเภทอุปมาโวหาร เพื่อเปรียบเทียบรูปร่างลักษณะของสัตว์ที่ล่าได้ คือ บาง โดยเปรียบเทียบกับสัตว์ประเภทอื่นซึ่งคนในสังคมส่วนใหญ่รู้จัก เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ในเนื้อหาเปรียบเทียบ ว่า บางมีหน้าตาคล้ายนกเค้าแมว ปากเหมือนคางคาว ส่วนอากัปภิกิริยาที่พบมีลักษณะผสมผสานกับสัตว์ ประเภทอื่น เช่น บินได้เหมือนนก นอกจากนั้น จากเนื้อหายังแสดงให้เห็นความหลากหลายของสัตว์ป่าใน ท้องถิ่นอีสานยุคก่อน

ตัวอย่างที่ 2

“คำกองเอ๋ยความมักความฮักมากลุ่มคือส้มจุมกะทอ ความฮักมาพอ ๆ คือกะทอจุมไว้ คัน อ้ายได้น้องลิพาล่องโขงไปเวียงจัน เอาผ้าแพรไหมสีมัน ๆ แลกจัวมาแก๊ข้าว คุณพอจะรู้ความหมาย คำพูดของผู้บ่าวนั้นว่า ความรักมาสู่มอก ก็เปรียบเหมือนส้มครอบแข่งใส่ยาสูบ ยิ่งรักมาก ๆ ขึ้น ก็ เหมือนแข่งยาสูบครอบหัวไว้จนมีดมนไปหมด และถ้าพี่ได้น้องเป็นเมียจะพาข้ามแม่น้ำโขงไปเมือง เวียงจันทน์ เพื่อเอาผ้าไหมไปแลกจัวตัวงาม ๆ มาเทียมเกวียนบรรทุกข้าวเปลือก” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 45)

จากตัวอย่าง ผู้แต่งใช้ **"อุปมาโวหาร"** อย่างชัดเจนผ่านคำว่า คือ เพื่อเปรียบเทียบความรักซึ่งเป็น นามธรรม ให้เป็น รูปธรรม ที่จับต้องได้ โดยนำสิ่งของใกล้ตัวในวิถีชีวิตชาวบ้านอย่าง "ส้ม" ซึ่งเป็นอุปกรณ์ จับปลา และ "กะทอ" ภาชนะสำหรับใส่สิ่งของมาเป็นสัญลักษณ์แทนความรู้สึก

บทพญาที่ว่า "ความฮักมากลุ่มคือส้มจุมกะทอ" สื่อถึงความรักที่เข้ามาปกคลุมจิตใจอย่างหนาแน่น จนดินไม่หลุด เหมือนส้มที่ครอบกะทอไว้จนมิด การเปรียบว่า กะทอจุมหัว ความหมาย คือ ถูกครอบหัวด้วย

กะทอ สื่อถึงภาวะหน้ามืดตามัว มองไม่เห็นสิ่งรอบข้างด้วยพลังอำนาจของความรัก สะท้อนอาการตกหลุมรักจนถอนตัวไม่ขึ้น การเปรียบเทียบดังกล่าว แสดงให้เห็นรากฐานทางวัฒนธรรมเกษตรกรรม เครื่องมือหา กินถูกนำมาใช้เป็นภาษาของหัวใจอย่างเป็นธรรมชาติ

ในขณะเดียวกัน บทพญามีการเล่นสัมผัสสระ และพยัญชนะตามฉันทลักษณ์พญา เช่น กลุ่ม-ลุ่ม, ทอ-พอ เป็นต้น ทำให้ถ้อยคำมีความรื่นหูและจำง่าย

ตัวอย่างที่ 3

“เด็กน้อยคุณพูดตามหลวงพ่อสอนว่า ต่อไปอย่าโทษฟ้า ฟ้าไม่เคยลงโทษใคร จบแล้วจึงจ้อง หน้าหลวงพ่อกับด้วยความกลัว และอยากจะกลับบ้านไว ๆ ฟ้าจิวรลีดำ ๆ ต่าง ๆ มีรอยปะขุนห้าหก แห่งที่พาดอยู่บนป่า เหมือนกับผ้าพันรอบต้นโพธิ์กลางวัด ท่านพะเยิดหนังคิ้วเหียว ๆ ขึ้นจนเห็นลูก ตาดำแกมขุ่นแล้วหัวเราะฮา ๆ เห็นโคนพันดำปัดเหมือนพันหญิงงวนที่มาจากใหม่” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 67)

จากตัวอย่าง เนื้อหาเปรียบ "จิวรเก่าปะขุน" กับ "ผ้าพันรอบต้นโพธิ์" เป็นการยกสถานะของเก่าให้ดู คักดีสิทธิ์และน่าเกรงขาม "ต้นโพธิ์" เป็นต้นไม้มงคลและมีความศักดิ์สิทธิ์ สื่อถึงความเป็นศูนย์รวมจิตใจ หลวงพ่อจึงเป็นดั่งร่มโพธิ์ร่มไทรของชาวบ้าน แม้รูปลักษณ์หลวงพ่อกับและจิวรที่นิ่งท่มจะดูขม่อมซ่อ เนื้อหามีการใช้คำขยาย เช่น ดำ ๆ ต่าง ๆ เหียว ๆ ขุ่น เพื่อเน้นให้เห็นความขร่า และความผ่านโลกมาอย่าง โขกโชนของหลวงพ่อก การใช้อุปมาโวหารที่นำสิ่งใกล้ตัวในวิถีอีสานมาเปรียบเทียบ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและ เข้าใจบริบทได้ง่าย

นอกจากนั้น ยังเปรียบเทียบหลวงพ่อกับที่มีพันดำ กับหญิงงวนที่มีพันดำเหมือนกัน แสดงให้เห็นการ อพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนชาวเวียงจันทน์เข้ามาในภาคอีสาน และการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และแสดงให้เห็นถึงค่านิยมการเคี้ยวหมากของคนในสมัยนั้น

6. อธิบายโวหาร หรือการเขียนเชิงอธิบาย คือ การเขียนบอก หรือชี้แจงถึงขั้นตอนในการทำสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง เป็นการเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่กล่าว เนื้อหาในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน ปรากฏอธิบายโวหาร ดัง ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“เรือนหลังนี้อยู่ในหมู่บ้านทางภาคอีสานแห่งหนึ่ง ทุกครัวเรือนจึงมีสภาพเหมือนกัน คือ มี ยุ้งข้าวอยู่ใกล้ตัวเรือน และคอกวัวคอกควายอยู่ใต้ถุนเรือน รอบ ๆ หมู่บ้านก็เป็นทุ่งนาและหนองน้ำ ซึ่งจะแห้งขอดบ่อย ๆ เลยหนองน้ำไปอีกหนองก็จะเป้งป่ำโป่งที่ชาวบ้านเรียกว่า โคกอีแหลว” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 11)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นอัตลักษณ์เรือนอีสานที่ยกใต้ถุนสูง เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยอย่าง คุ่มค่า ไม่สิ้นเปลืองพื้นที่ คือ ทำคอกวัวคอกควายไว้ใต้ถุนบ้าน และมี "ยุ้งข้าว" แยกต่างหาก ซึ่งยุ้งข้าวและวัว ควาย แสดงถึงอาชีพหลักของชุมชน คือ การทำนาและเลี้ยงสัตว์ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพกว้าง ผ่านการลำดับภาพ

จากใกล้ตัว คือ เรือน ระดับกลาง คือ ทุ่งนาและหนองน้ำ และระดับไกล คือ ป่าและโคก "โคก" คือ ที่ดอนซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง และ "ป่าโปร่ง" มีลักษณะเป็นป่าไม้ผลัดใบ หรือป่าเต็งรัง การใช้ภาษาถิ่นในคำว่า อีแหลว หมายถึง เหยี่ยวรุ้ง ในภาษาอีสาน ช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นท้องถิ่นชนบทให้มีความสมจริงยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

“แม่พูดต่อขึ้นว่า “บ้านเราจะเป็นเรือนร้างแล้วนะ” “เรือนร้างยังไฉน” คุณถาม

“เจ้าของเรือนนี้ไปอยู่บ้านอื่นหมดนะสิ” แม่บอก “บางคนเขาไม่ขายเรือน เขาจะกลับมาอีก” พ่ออธิบาย” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 16)

จากตัวอย่าง สามารถวิเคราะห์เนื้อหาได้ว่า บทสนทนาระหว่างพ่อ แม่ ลูก ได้สะท้อนภาพปัญหาสังคม ที่แสดงให้เห็นวิกฤตภัยแล้ง และความยากแค้นในภาคอีสาน ที่บีบคั้นให้ชาวบ้านต้องอพยพถิ่นฐานท่ามกลางความทุกข์ยาก การดิ้นรน และความหวังที่จะมีชีวิตรอด

"เรือนร้าง" ที่แม่พูดนั้น ไม่ได้หมายถึงบ้านพังทลาย แต่สื่อถึงความว่างเปล่าและเจ็บปวดทรมานเข้ามาในหมู่บ้าน เพราะผู้คนอพยพทั้งบ้านเรือน เพื่อไปแสวงหาอาหาร หรือเงินทองในต่างถิ่น บางครอบครัวไม่กลับมาอีก ในขณะที่บางครอบครัว "ไม่ขายเรือน" ที่พ่อพูด หมายถึง ยังมีความรักบ้านเกิดของตนเอง และพวกเขายังตั้งใจจะกลับมาเสมอ

ตัวอย่างที่ 3

“ที่วุ่นวายฮ้อยขายควาย เป็นจั่งได้ละพ่อ” คุณถามอีก พ่อเล่าว่า ในตำบลหนึ่ง ๆ จะมีผู้ขายคนหนึ่งเป็นหัวหน้าไล่ควายไปขายทางโคราช – กรุงเทพฯ ใครมีควายอยากไล่ไปขายด้วยก็ได้ ใครจะฝากไปขายก็ได้ แต่ต้องตีราคาไว้ให้แน่นอน ส่วนที่ขายได้เกินราคาจะเป็นของนายฮ้อย และจะจ่ายเงินให้เมื่อกลับมา” (คำพูน บุญทวี, 2550 : 71)

ตัวอย่างข้างต้น อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของ "นายฮ้อย" ซึ่งหมายถึง พ่อค้าขายวัวควาย นวนิยายเรื่องลูกอีสาน บรรยายถึงเรื่องราวของกลุ่มพ่อค้าที่มีบทบาทอย่างยิ่งในท้องถิ่นภาคอีสาน เป็นตำนานอีกบทหนึ่งที่ไม่ได้มีเพียงจากการต่อสู้ แต่ยังเต็มไปด้วยการสะสมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัว-ควาย และการค้าขายสมัยใหม่ โดยใช้สิ่งของแลกเปลี่ยนเป็นเงิน ไม่ใช้การแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของเช่นในอดีต เป็นอาชีพพ่อค้าต้องเดินทางไปค้าขายต่างถิ่นต่างแดน เส้นทางการค้าขายมีทั้งทางบกและทางน้ำ การค้าขายของนายฮ้อยนั้นจะเรียกชื่อ "นายฮ้อย" ตามด้วยสิ่งที่นายฮ้อยนำไปขาย เช่น ถ้าขายวัว-ควาย เรียกว่า "นายฮ้อยวัว-ควาย" ขายเกลือ เรียกว่า "นายฮ้อยเกลือ" ขายหมู เรียกว่า "นายฮ้อยหมู" เป็นต้น นอกจากนั้นจากเนื้อหายังพบว่า คนอีสานในสมัยนั้นมีความซื่อสัตย์และเชื่อใจกันสูง เห็นได้จากการฝากวัวควาย หรือสินค้าอื่น ๆ ไปกับนายฮ้อยเพื่อขาย โดยกำหนดราคาที่เจ้าของสินค้าประเภทต่าง ๆ ฝากไปขายให้ชัดเจน เมื่อขายสินค้าได้ นายฮ้อยจะนำเงินที่ขายสินค้าได้มาให้ตามราคาที่ตกลงกันไว้ หากนายฮ้อยสามารถขายสินค้าได้เกินกว่าราคาที่กำหนดไว้ ส่วนต่างของจำนวนเงินที่ขายได้จะเป็นของนายฮ้อย

ตัวอย่างที่ 4

“แม่ใส่น้ำลงไปหม้อต้มสัก 1 กระบวย เอาปลาร้าใส่ลงไปกะอย่าให้เต็มมาก แล้วเอาปลา
ย่าง หรือปลาสดใส่ลงไปอีก จึงยกขึ้นตั้งบนก้อนเส้าเตาไฟ ขณะที่รอให้น้ำในหม้อเดือดและให้เนื้อ
ปลาเปื่อย แม่ก็เอาไม้ไผ่ชิ้นเล็ก ๆ เสียบปลาให้แหลม เสียบพริกแห้งกับหัวหอม 1 กลีบ ย่างจน
เกรียมจึงใส่ลงในครกโขลกพอให้แตก แล้วตักปลาออกมาเลือกเอาแต่เนื้อ ทำให้เข้ากันจนแหลก”
(คำพูน บุญทวี, 2550 : 84-85)

ตัวอย่างข้างต้นอธิบายวิธีการทำ “น้ำพริกปลาร้า” ซึ่งในภาษาอีสานเรียกว่า “ป่นปลา” มีวิธีทำที่ไม่
ยุ่งยาก ผู้เขียนใช้ศิลปะการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเรียงร้อยเหตุการณ์เป็นขั้นเป็นตอน
อย่างชัดเจน เริ่มตั้งแต่การเตรียมน้ำต้มปลาร้า ไปจนถึงการเตรียมเครื่องเคียงและการโขลกพริก มีการใช้
คำเชื่อม “แล้ว...จึง...ขณะที่...จน” ทำให้ผู้อ่านติดตามขั้นตอนการปรุงอาหารเหมือนได้ดูการสาธิตจริง

การใช้คำกริยาที่เฉพาะเจาะจง เช่น เสียบ เหลาไม้ไผ่ให้แหลม “เสียบ” อย่างจนเกรียม เลือกเอาแต่
เนื้อแล้ว “โขลก” การอธิบายขั้นตอนต่าง ๆ ช่วยสร้างจินตภาพที่ชัดเจนของการลงมือทำครัวแบบดั้งเดิม ทำให้
ให้เห็นความประณีตและความใส่ใจในรายละเอียด ในขณะเดียวกัน การกะปริมาณน้ำ “..สัก 1 กระบวย”
หรือ “กะอย่าให้เต็มมาก” แสดงถึงประสบการณ์การทำอาหารที่เกิดจากความชำนาญ มากกว่าการชั่งตวง
วัด นอกจากนี้ ยังแสดงภาพความเป็นวิถีชีวิตชนบทชาวอีสานที่เรียบง่ายและความเป็นธรรมชาติผ่านคำว่า
“ก้อนเส้าเตาไฟ”

บทสรุป

นวนิยายรางวัลซีไรต์เรื่อง “ลูกอีสาน” ของคำพูน บุญทวี ในฐานะวรรณกรรมที่บันทึกภาพแทนทาง
สังคมและวัฒนธรรม โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ผ่านไวยากรณ์ 6 ประเภท ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า นวนิยายเรื่องนี้
สะท้อนภาพความเป็นจริงของวิถีชีวิตชาวอีสานผ่านกลวิธีการประพันธ์ ได้แก่ 1) บรรยายไวยากรณ์ การ
ประพันธ์ผ่านการเล่าเหตุการณ์ วิถีหาอยู่หากิน และสภาพความแห้งแล้งอย่างตรงไปตรงมา 2) พรรณนา
ไวยากรณ์ การประพันธ์ที่สร้างภาพให้เกิดในความคิดได้อย่างชัดเจน เห็นรายละเอียดของเครื่องแต่งกาย
พิธีกรรม และกลุ่มชาติพันธุ์อย่างลึกซึ้ง 3) เทศนาไวยากรณ์ ที่แฝงคติสอนใจเรื่องการพึ่งพาตนเอง เช่น อย่าโทษ
ฟ้า และความกตัญญูผ่านคำสอนของพ่อแม่ และพระสงฆ์ 4) สาธกไวยากรณ์ การประพันธ์ที่ยกตัวอย่างเรื่อง
เล่าในอดีตมาเป็นอุทาหรณ์ เพื่อปลูกฝังความอดทน และการเห็นคุณค่าของการศึกษา 5) อุปมาไวยากรณ์ การ
ประพันธ์ที่เปรียบเทียบบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่งที่มีความเหมือน หรือคล้ายกันในการเปรียบเทียบสิ่งที่
เป็นนามธรรมด้วยสัญลักษณ์จากเครื่องมือเกษตร และธรรมชาติ และ 6) อธิบายไวยากรณ์ การประพันธ์ที่
ถ่ายทอดขั้นตอนภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การประกอบอาหาร ได้อย่างชัดเจน โดยสรุปแล้ว การเลือกใช้ภาษา
และไวยากรณ์เหล่านี้ทำให้นวนิยายเรื่องนี้ทรงคุณค่าในการเป็นหลักฐานทางมานุษยวิทยาที่บันทึกพลวัตการ
ปรับตัว การต่อสู้ดิ้นรน และโครงสร้างสังคมของชาวอีสานไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

คำพูน บุญทวี. (2550). **ลูกอีสาน**. กรุงเทพฯ : โป๊ยเซียน.

จังหวัดยโสธร. (2566). **แผนพัฒนาจังหวัดยโสธร (พ.ศ.2566–2570) ฉบับทบทวน ประจำปี**

งบประมาณ พ.ศ. 2569. ยโสธร: กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด
สำนักงานจังหวัดยโสธร.

เนนิมมาน ยอดเมือง และชัยรัตน์ พลมุข. (2567). ความเป็นอีสานในเรื่องสั้นที่ตีพิมพ์ในวารสารชายคาเรื่องสั้น
(พ.ศ. 2557–2565). **วารสารวรรณวิทัศน์**, 24(1), 148–172.

พงศ์ศักดิ์ สังขวิทยัญญ. (2564). พลวัตนวนิยายไทย: จากระากเหง้าสู่ความร่วมมือ. **วารสารศิลปศาสตร์**
มหาวิทยาลัยพะเยา, 14(1), 38–52.

วิเชียร เกษประทุม. (2558). **หลักภาษาไทย**. นนทบุรี : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์

อุเทน พรหมแดง. (2566). ภาพสะท้อนปัญหาสังคมในนวนิยายเรื่องแค่อยากให้โลกโอบกอดเราเอาไว้.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 12(1), 15–30.

อุบลวรรณ สายทอง, เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์, เอี่ยมพร ทิพย์เดช และ วชิรินทร์ แก่นจันทร์. (2565). แนวคิด
ศาสตร์พระราชชาติปรากฏในนวนิยายเรื่อง ลูกอีสาน. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 9(1), 158–170.